

Як ми переконались, Тернопільська область має свої специфічні проблеми розвитку, що потребують нагального розв'язання, але й свої власні можливості їх вирішення (насамперед, висококваліфіковане і високоосвідчене населення). Тернопільщина може забезпечити сталий розвиток виключно шляхом ефективного використання всіх видів ресурсів (людських, природних), структурно-технологічної трансформації виробництва та екологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Исаченко А.Г. *Ландшафтная структура экономических районов СССР // Изв. Всесоюз. геогр. о-ва.* – 1988. – Т. 12. – Вып. 1. – С. 14 - 32.
2. Федоренко Н.П. *Некоторые вопросы теории и практики планирования и управления / Н.П. Федоренко.* – М.: Наука, 1979. – 438 с.
3. Ишмуратов Б.М. *Ландшафты и ландшафтные зоны в связи с задачами оптимизации природопользования // Геогр. и прир. ресурсы.* – 1980. – № 1. – С. 42 – 54.
4. Герасимов И.П. *Природа как комплекс: оценка, оптимизация, реконструкция // Техника и наука.* – 1977. – № 4. – С. 17.
5. Паламарчук М.М., Паламарчук А.М. *Природопользование и его место в системе отношений общество – природа // Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР. Теоретические и методические исследования.* – К.: Наук. думка, 1990. – С. 7 – 9.

УДК 911.2 (504):338.438.11

ЦІННОСТІ, ПРІОРИТЕТИ ТА ПРОБЛЕМИ НПП «КРЕМЕНЕЦЬКІ ГОРИ»

Л. П. Царик
tcaryk@ukr.net

П. Л. Царик
pitertsaryk@gmail.com

*Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна*

Найважливі цінності НПП. Найціннішими геологічними та геоморфологічними об'єктами даної території у науковому, дидактичному та естетичному відношеннях:

- мальовничі останцеві гори з відносними висотами 160–170 метрів, схили яких вкриті рослинністю, – типові ерозійні утворення, що майже повністю позбавлені ознак рівнинно-пластового рельєфу (гори Божа, Бона, Стіжок та ін.);

- численні понори, карстові колодязі, ніші, карнизи, печери

довжиною десятки і сотні метрів, утворені внаслідок широкого розвитку карстово-суфозійних явищ у сарматських вапняках на вершинах гір;

- велика кількість ярів і балок різних типів.

Ботаніко-ценотична цінність території полягає у високій концентрації рідкісних, реліктових та ендемічних видів. 44 види рідкісних рослин, 25 видів ендемічних рослин і 19 видів реліктових рослин свідчать про значний вік даної флори і її високу самобутність.

До Європейського Червоного Списку тварин і рослин, які перебувають під загрозою зникнення, віднесені жовтозілля Бессера (*Senecio besseranus Minder.*) та шавлія кременецька (*Salvia cremenecensis Bess.*).

Особливу флористичну групу Кременецьких гір становлять 44 види, які занесено до "Червоної книги України".

З рідкісних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України (1987), зустрічаються чотири степових формації ковили волосистої, осоки низької, ковили пірчастої, костриці бліднуватої та одне лісове угруповання – асоціація грабово-дубового лісу волосистоосокового та яглицевого (старі типи насаджень).

Ландшафтна структура ключової території є різноманітною і багатою за рахунок особливого географічного положення території – у контактній зоні широколистяних і мішаних лісів. Крім того, особливість орографії – горбогірний характер поверхні – зумовила ландшафтну строкатість і мозаїчність. Поєднання широколистяних і лучно-степових природних комплексів визначає ландшафтну структуру даної території. Домінуючими для Кременецького природного ядра є ландшафти ерозійно-денудаційних лесових височин з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами під грабовими і буковими лісами у поєднанні з ландшафтами розчленованих лесових рівнин з сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами під грабовими дібровами. Ландшафтна структура є типовою для Кременецьких гір і нетиповою для Середньоподільської височинної області, ступінь розораності якої є високим.

Ландшафти ключової території збережені у своєму природному стані, тут регламентована господарська діяльність. Однак вони перебувають у безпосередньому контакті з антропогенізованими поселенськими і сільськогосподарськими територіями у перспективному для розвитку туристсько-рекреаційного комплексу регіоні.

1. Ландшафти Кременецького горбогірного району є унікальними в межах височинних територій за своїм походженням, ландшафтною структурою, поєднанням певних рослинних угруповань

і, що надзвичайно важливо, збереженістю природних комплексів. В процесі підготовки проекту нами розглянуто кілька альтернатив подальшого еколого-соціально-економічного розвитку цієї території.

Найважливішим вектором розвитку є баланс екологічних, економічних і соціальних інтересів. Тобто економічний розвиток регіону має базуватись на природоошадливих, природозберігаючих виробництвах (екологічно безпечної продукції). Розвиток соціальної сфери мав би сповідувати розбудову сфери послуг (готельно-ресторанне господарство, сільський зелений туризм, пізнавальну і спортивну рекреацію (санно-лижний спорт, велоспорт, пара планеризм, піший туризм тощо)). У екологічному відношенні важливо розширювати сферу локальної і регіональної екомереж, які сприятимуть:

- формуванню екологічно безпечного середовища проживання населення і надійного збереження біотичного і ландшафтного різноманіття;

- розвитку альтернативного сільського господарства у прилеглих до НПП господарствах;

- модернізації технологій виробництва і виробничої інфраструктури на принципах біотехнологій;

- модернізації міських очисних споруд і приватних стічних септиків.

2. *Важливою проблемою природно-господарських трансформацій у Кременецькому природному районі є глобальні і регіональні кліматичні зміни. Значний ріст температури повітря у перехідні сезони може зумовити збільшення тривалості теплої періоду та літнього сезону, що приведе до збільшення періоду літньої рекреації.* Суттєво може збільшитись тривалість періоду вегетації холодолюбивих та теплолюбивих культур. Цей ріст буде відбуватись в основному за рахунок продовження періоду активної вегетації восени, хоча розвиток рослин може починатись також раніше. Ранній початок періоду вегетації рослин може створити загрозу їх пошкодження пізніми весняними заморозками. У Тернопільській області також можна очікувати збільшення числа спекотних днів з температурою більше 20 та 25 °C та тривалості спекотного періоду, що викликати зниження рівня ґрунтових вод, всихання лісів.

Підвищення максимальної та мінімальної температури повітря взимку, зменшення кількості морозних днів можуть привести до подальшого зменшення тривалості зими та її суворості і, відповідно, зменшення тривалості періоду зимової рекреації. Зміна термічного

режиму в цей сезон може також привести до зміни структури опадів: збільшення числа днів з дощем і зменшення числа днів зі снігом, збільшення повторюваності зливового та мокрого снігу, налипання мокрого снігу, ожеледі. Кількість опадів за рік варіюватиме несуттєво, проте спостерігатиметься їх значна неоднорідність протягом року, від одного місяця до іншого. Зима може стати більш вологою і м'якою.

Таким чином, *вплив погодних умов на різні сектори життєдіяльності людини та навколишнє середовище до середини XXI ст. в Тернопільській області буде посилюватись*, що вимагає розробки заходів по адаптації та пом'якшення негативних впливів і використання нових потенційних можливостей які відкриваються.

Необхідна також *розробка регіонального сценарію зміни кліматичної системи*, як на найближчу, так і на віддалену (до 2100 р.) перспективу для різних варіантів розвитку суспільства. Результати цих досліджень можуть бути використані при розробці регіональних планів з адаптації до зміни клімату.

3. *Проблема збереження генетичних ресурсів рослинного і тваринного світу, пам'яток історії, культури та архітектури* є однією із глобальних і актуальних проблем сьогодення. З проблемами охорони і раціонального використання природних ресурсів тісно пов'язуються питання організації відпочинку населення, зокрема масового туризму. Кількість людей, які бажають відвідати Кременецькі гори, помилуватися красою, пройтись туристичними стежками, ознайомитися з історією краю і пам'ятками культури та архітектури, відвідати Почаївську Лавру, з кожним роком зростає.

Проте внаслідок зростаючого стихійного та неорганізованого туризму все більше порушується цілісність природних, історичних, культурних та інших комплексів, спостерігається збідніння багатой та щедрої природи Кременецьких гір.

Сучасний економічний розвиток регіону не може забезпечити всіх його потреб, створює низький економічний та соціальний добробут місцевого населення. Інтереси території вимагають пошуку дієвих засобів для прискорення соціально-економічного розвитку. Одним із таких чинників є створення в регіоні національного природного парку. Орієнтація парку на використання рекреаційних ресурсів території не заперечує доцільності розвитку в окремих його зонах промисловості, сільського, лісового господарства. Вони розширять спектр задоволення соціальних та економічних запитів населення, створять можливість уникнути однобічності в господарському розвитку. Однак розвиток всіх

галузей господарства повинен підпорядковуватись статусу національного парку й у крайній мірі відповідати критеріям екологічності.

Аналіз даних показав, що 96,7% території національного природного парку «Кременецькі гори» займають ліси, що свідчить про повноцінне виконання парком екологічних та середовищезберігаючих функцій. Однак це свідчить про своєрідність рекреаційного використання території. Більшість території НПП є придатною для пішохідного, кінного прогулянкового туризму, є перспективи розвитку велосипедних, мотоциклетних, автомобільних гірських трас через значну пересіченість місцевості. В границях парку можливий розвиток спортивного полювання. В межах території НПП досить розвинутим є екскурсійний туризм, особливо в межах м.Кременця з його численними історичними пам'ятками. Також варто відзначити можливості для розвитку гірськолижного спорту: в Кременеці функціонує єдина в Україні санна траса, рельєф є сприятливим для розвитку гірськолижного спорту, є функціонуючі трампліни тощо (рис. 1)

Рис. 1. Рекреаційні об'єкти і види рекреаційних занять НПП «Кременецькі гори» :

1 – санна траса для розвитку різних видів санного спорту та перспективні гірськолижні траси та існуючі трампліни; 2 – наявні велосипедні маршрути околицями НПП «Кременецькі гори»; 3 – перспективні траси для гірських велосипедів, квадроциклів, мотоциклів тощо; 4 – існуючі та перспективні туристичні маршрути для піших туристів, парадром; 5 – екологічна стежка «Дівочі скелі», орнітологічна стежка «Вовча гора»; 6 – екологічна стежка «Гостра гора»; 7 – еколого-туристична стежка «Бона»; 8 – еколого-туристична стежка «Божа гора»; 9 – еколого-туристична стежка «Данилова гора»; 10 – еколого-туристична стежка «Унія».

Пропозиції щодо стратегічних завдань розвитку парку

Стратегічними завданнями подальшого розвитку НПП «Кременецькі гори» є:

- створення навколо НПП захисної зони, задля запобіганню екологічних ризиків;

- складення реєстру типових та рідкісних екосистем у межах парку;
- підвищення ефективності системи економічного стимулювання розвитку заповідної справи;
- розробку системи природоохоронних заходів з дотриманням вимог міжнародних природоохоронних конвенцій і угод;
- резервування найбільш цінних природних територій та підготовка наукових обґрунтувань щодо доцільності їх заповідання на прилеглих територіях, створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення;
- зміцнення матеріально-технічної бази та поліпшення фінансового забезпечення розвитку НПП «Кременецькі гори», за рахунок участі у міжнародних грантах, конкурсах, проектах;
- інвентаризація земельних ділянок та водних об'єктів, які входять до складу функціональних зон парку, уточнення їх площ і меж, завершення робіт із встановлення меж у природі;
- належне забезпечення діяльності служби держохорони парку;
- залучення органів місцевого самоврядування і громадських організацій до здійснення контролю за дотриманням функціональних зон парку;
- ведення Літопису природи як основної форми узагальнення наукового дослідження парку;
- розроблення та застосування науково обґрунтованих методів управління природними комплексами з метою збереження ландшафтного і біорізноманіття, насамперед різноманітності рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин, біотичних угруповань та типів природних середовищ;
- моніторинг ходу природних процесів і стану компонентів природи в усіх функціональних зонах парку;
- розробка кошторисів надання платних послуг для відвідувачів еколого-освітніх стежок та ефективне регулювання рекреаційних навантажень;
- розвиток рекреаційної діяльності, зокрема із залученням місцевого населення з метою стимулювання екотуризму в межах прилеглих населених пунктів;
- розширення співпраці з громадськими організаціями у сфері охорони природи, рекреації та туризму;
- публікація наукових, науково-популярних, навчальних, методичних та інших видань;

- рекламування рекреаційних можливостей НПП «Кременецькі гори»;
- розроблення програми підготовки кадрів з питань заповідної справи;
- залучати учнівську та студентську молодь, місцеві громади до екоосвітньої, природоохоронної і еколого-просвітницької діяльності, цілеспрямовано формувати природоохоронну спільноту в межах прилеглих до парку територій;
- запроваджувати заходи з ефективного функціонування базової ключової території національного рівня та Кременецького відтинку Галицько-Слобожанського національного екокоридору.

Список використаних джерел:

1. Царик Л.П. Підходи щодо оцінки екологічного стану ландшафтів НПП «Кременецькі гори»/ Л.П.Царик, П.Л.Царик // *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Підвищення іміджу природо заповідання», (12-13 жовтня) Кременець, 2016. – С. 35-41.*
2. Царик Л.П. Рекреаційне і заповідне природокористування як передумова сталого розвитку регіону/ Л.П.Царик, П.Л.Царик // *Зб. наук. праць за матеріалами міжнародної наук.-практ. конференції «Подільські читання: унікальні об'єкти природи і соціальної сфери Поділля». – Кам. Под., 3-5 листопада 2016 р. – ТОВ «Друкарня Рута», 2016. – С.171-176.*

УДК 502 (477.44)

ЗАПОВІДНІ ОБ'ЄКТИ МІСТА ВІННИЦІ

Ю. В. Яцентюк

yatsentuku@gmail.com

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна*

Ю. М. Григоренко

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна*

Різноманіття та багатство природних умов та ресурсів Вінниці обумовили необхідність їх збереження та охорони. У межах міста створено 12 заповідних об'єктів: 6 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (з них 2 загальнодержавного і 4 місцевого значення) та 6